

# Kontrola mučnine tokom primene hemioterapije kod pacijenata sa kolorektalnim karcinomom-sestrinske intervencije

Marina Kostić

Klinika za gastroenterologiju  
i hepatologiju VMA, Beograd,  
Republika Srbija

**Corenspondence:**  
m.srdic@yahoo.com

**Received:** September 7, 2017  
**Accepted:** September 15, 2017

**STRUČNI RAD**  
**PROFESSIONAL PAPER**

## APSTRAKT

Kolorektalni karcinom je treća po redu maligna bolest po broju novoobolelih u svetskoj populaciji, posle karcinoma pluća i dojke. Kolorektalni karcinom je učestaliji kod muškog pola i kod istog ima nešto lošiju prognozu. Uz operativnu terapiju dominira upotreba hemioterapije gde je glavno neželjeno dejstvo pojava mučnine i povraćanja. Zdravstvena nega pacijenta tokom primene hemioterapije podrazumeva prikupljanje i sagledavanje svih faktora koji mogu pogoršati neželjena dejstva hemioterapije.

U ovoj studiji osnovni cilj rada je istraživanje stepena edukacije pacijenata, njihovo znanje o tehnikama savlađivanja osećaja mučnine i pravilnog postupka u toku povraćanja kao i značaj edukacije koju sprovodi medicinska sestra.

Za potrebe istraživanja korišćen je anketni list koji sadrži pitanja zatvorenog i otvorenog tipa.

Rezultati istraživanja pokazuju da najveći broj ispitanika (33%) nije upoznat sa nefarmakološkim i farmakološkim metodama suzbijanja mučnine, dok (32%) tvrdi da poznaje ove metode ili da ih delimično poznaje. Svega (3%) ispitanika je u potpunosti upoznato sa ovim metodama, što ukazuje da je neophodno adekvatno upoznati pacijenta sa svim aspektima ovog problema.

Pacijenti smatraju da su sestrinska uputstva su izuzetno značajna pacijentima (45%) i značajna (42%). Što nam govori da kontinuirana edukacija koju sprovodi medicinska sestra ima efekta u lečenju bolesnika sa kolorektalnim karcinomom.

## KLJUČNE REČI

kolorektalni karcinom, hemiterapija, mučnina, povraćanje, edukacija, sestrinske intervencije.

## UVOD

Rak debelog creva ili kolorektalni karcinom je epitelni maligni tumor koji nastaje u tkivu kolona, najdužem delu debelog creva ili u tkivu rektuma, poslednjem delu velikog creva pre analnog otvora. Jedan je od najčešćih oblika malignih lezija ljudske populacije u svim razvijenim zemljama sa zabrinjavajućim trendom porasta učestalosti koji podjednako zahvata oba pola. Kod muškaraca najčešći je po učestalosti iza karcinoma pluća i želuca, a kod žena iza raka dojke. Ima dosta visoku stopu mortaliteta.

**Epidemiologija.** Kolorektalni karcinom je treća po redu maligna bolest po broju novoobolelih u svetskoj populaciji, posle karcinoma pluća i dojke.<sup>1</sup> Broj novoobolelih od kolorektalnog karcinoma u svetu na godišnjem nivou je 1.235.000 prema podacima iz 2008. godine. 664.000 novoobolelih je bilo muškog, a 571.000 ženskog pola.<sup>1</sup> Prema podacima GLOBOCAN iz 2012, broj novoobolelih u svetu na godišnjem nivou je 1.360.000, od čega 746.000 muškaraca i 614.000 žena.<sup>2</sup>

Godišnje 610.000 ljudi svetske populacije završi le- talno zbog posledica kolorektalnog karcinoma, prema

podacima iz 2006. godine, međutim, godišnji broj umrlih se do 2012. godine povećao na 694.000.<sup>2</sup> Kolorektalni karcinom je nešto učestaliji kod muškog pola i kod istog ima nešto lošiju prognozu.

**Klinička slika.** Osobe koje imaju polipe ili karcinom debelog creva, naročito u ranoj fazi, ne moraju imati nikakve simptome. U slučaju da simptomi postoje, oni mogu biti sledeći:

- krv u ili na stolici,
- bolovi u stomaku ili grčevi koji su učestali, a bez nekog očiglednog razloga,
- promena u ritmu pražnjenja ili u "kalibru" stolice (stolica tanka kao olovka),
- gubitak telesne težine bez nekog očiglednog razloga,
- anemija (malokrvnost), otkrivena slučajno ili zbog ispitivanja uzroka malaksalosti.<sup>3</sup>

## Lečenje

- Operativno lečenje : hirurško uklanjanje tumora.
- Radioterapija (zračenje).
- Hemoterapija.
- Biološko lečenje.<sup>4</sup>

### Neželjena dejstva hemioterapije

- Neželjena dejstva hemioterapije možemo definisati kao skup simptoma koji nastaju u organizmu osobe obolele od karcinoma nakon primene citostatske terapije.<sup>5</sup>

### Mučnina

- Mučnina je subjektivan, neprijatan osećaj koji može prethoditi povraćanju ili mučnina je osećaj pretećeg povraćanja.<sup>6</sup>

Zdravstvena nega pacijenta tokom primene hemioterapije podrazumeva prikupljanje i sagledavanje svih faktora koji mogu pogoršati neželjena dejstva hemioterapije. To podrazumeva da se putem sestrinske anamneze prikupe podaci o ishrani, telesnoj aktivnosti, simptomima mučnine, postojanju specifičnih uzoraka i metodama koje oboleli koristi u ublažavanju mučnine.

U kliničkoj slici obratiti pažnju da li je mučnina prisutna, postoje li simptomi mučnine uoči ili nakon povraćanja. Uočiti i ubeležiti sve simptome bez obzira na povraćanje kao što su bleđa, hladna, ožnojana koža, osećaj slabosti, ubrzan puls (tahikardija), pojačana salivacija, prisilni akt gutanja.....

### Intervencije medicinske sestre

- Informisati pacijenta o uzrocima mučnine.
- Osigurati mirnu okolinu.
- Omogućiti pacijentu udoban položaj.
- Osigurati ugodne mikroklimatske uslove.
- Savetovati pacijentu da tokom mučnine duboko diše, da olabavi odeću.
- Savetovati pacijentu da ne uzima niti priprema hranu kada ima mučninu.
- Provetriti prostoriju.
- Osigurati pacijentu bubrežastu posudu i papirnati ubrus nadohvat ruke.
- Osigurati privatnost.
- Pružati pacijentu podršku.
- Uzimati češće manje obroke i dobro prožvakati zalogaj.
- Savetovati pacijentu da jede mlaku ili hladnu hranu, izbegava masnu i prženu hranu.
- Savetovati pacijentu da konzumira mentol bombone ili čaj od kamilice.
- Savetovati pacijentu da konzumira suhu hranu.
- Savetovati pacijentu da ne konzumira veće količine tečnosti uoči obroka.
- Savetovati pacijentu da polagano konzumira male gutljaje tečnosti.
- Savetovati pacijentu da 1 sat nakon obroka izbegava ležanje ili fizički napor.
- Koristiti tehnike distrakcije i relaksacije poput gledanja Tv-a ili slušanja muzike.
- Izbegavati nagle pokrete ili premeštanja.

- Proceniti potrebu za primenu antiemetika.
- Применiti propisane antiemetike.<sup>7</sup>

Primarni cilj rada je da teorijskom delu rada prikaže osnovne karakteristike bolesti, njen klinički tok, lečenje, osnove primene hemioterapije, njene nuspojave, sa naglaskom na intervencije medicinske sestre u kontroli mučnine tokom primene iste.

U istraživačkom delu rada osnovni cilj rada je sagledavanje stepena edukacije pacijenata, njihovo znanje o tehnikama savlađivanja osećaja mučnine i pravilnog postupka u toku povraćanja kao i značaj edukacije koju sprovodi medicinska sestra.

### MATERIJALI I METODE

Metode istraživanja

- Deskriptivna metoda,
- opservacione metode,
- anketa i statistička obrada dobijenih podataka.

Za potrebe istraživanja korišćen je anketni list koji sadrži pitanja zatvorenog i otvorenog tipa. Anketa je anonimna.

Istraživanje je sprovedeno u populaciji koju čine pacijenti koji primaju hemioterapiju u cilju lečenja kolorektalnog karcinoma.

Uzorak čine 31 ispitanik, 25 pacijenata muškog i 6 pacijenta ženskog pola.

Istraživanje je sprovedeno na Vojno Medicinskoj Akademiji u Beogradu, na Klinici za gastro-enterologiju i hepatologiju, na odeljenju digestivne onkologije. U periodu od novembra 2016. godine do aprila 2017. godine.

### REZULTATI

Najveći broj naših ispitanika (58%) bio je u starosnoj grupi od 61 do 70 godina. Zatim je tu grupa između 50 i 60 godina (20%), a najmanje ispitanika pripada dvema starosnim grupama i to (19%) godina od 71 do 80 i svega (3%) godina 81 do 90.

Svi ispitanici su bili tokom lečenja podvrgnuti hemioterapiji.

Uglavnom su bolesnici informisani o bolesti od koje su oboleli, mada taj broj ne prelazi 50%, iznosi (48%), svega (26%) bolesnika je u potpunosti informisano, mada ima i onih koji su delimično informisani (23%), pa čak i onih koji su neinformisani (3%).

O nus pojavama hemioterapije informisano je svega (38%), u potpunosti je informisano (31%), delimično informisano (28%) i neinformisano (3%).

Kada je prepoznavanje simptoma mučnine u pitanju, veliki broj ispitanika je edukovan (35%) i delimično edukovan (32%) da ih prepozna. U potpunosti je edukovano (23%), dok je needukovanih (10%).

Najveći broj ispitanika (39%) ne poznaje pravilne po-

ložaje tokom mučnine i povraćanja, (32%) delimično je upoznato, (26%) poznaje položaje, a samo (3%) je u potpunosti upoznato sa položajem tela prilikom mučnine i povraćanja. Najveći broj ispitanika (33%) nije upoznat sa nefarmakološkim i farmakološkim metodama suzbijanja mučnine, dok (32%) tvrdi da poznaje ove metode ili da ih delimično poznaje. Svega (3%) ispitanika je u potpunosti upoznato sa ovim metodama.

Čak (45%) ispitanika poznaje načine pravilne ishrane i unosa tečnosti, delimično je sa ovim upoznato (22%), dok je za jedan procenat više (23%) u potpunosti upoznato. Ima i onih koji nisu upoznati o pravilnoj ishrani i unosu tečnosti, njih je (10%).

Pravilno disanje je od izuzetne važnosti, a sa tim je upoznato i to samo delimično (32%) ispitanika, čak (26%) nije upoznato, (23%) samo prepoznaje važnost, a (19%) ispitanika je u potpunosti upoznato.

Najveći broj ispitanika (39%) nije upoznat sa tehnikama relaksacije, (26%) delimično poznaje ove tehnike, (22%) je upoznato sa tehnikama relaksacije, a (13%) ih u potpunosti poznaje.

Sestrinska uputstva su izuzetno značajna pacijentima (45%) i značajna (42%). Samo (7%) ispitanika tvrdi da im sestrinska uputstva nisu značajna, a (6%) da su im delimično značajna.

#### **Predlozi i sugestije ispitanika**

- Kraće čekanje na hemioterapiju.
- Upoznati pacijente o tehnikama relaksacije i oslobađanja od straha.
- Upoznati pacijente o mogućim reakcijama na neke lekove.
- Informisati pacijente o rezultatima lečenja.
- Pacijenti su previše opterećeni rešavanjem administracije.
- Obširnije upoznati pacijente sa načinima terapije.
- Zadovoljni su ophođenjem osoblja prema pacijentima.

Prema izlistanim predlozima i sugestijama ispitanika možemo zaključiti da su uglavnom pacijenti zadovoljni radom lekara i medicinskih sestara, kao i ophođenjem prema njima. Jedino bi više voleli da se informišu o progresu svog lečenja, uticaju pojedinih lekova i načinu terapije.

Nezadovoljni su što moraju previše da se bave administrativnim stvarima umesto bolešću zbog koje se tu nalaze. Želeli bi da postoji mogućnost kraćeg čekanja na hemioterapiju kao i da se upoznaju sa tehnikama relaksacije i oslobađanja od straha.

## **DISKUSIJA**

Treba imati u vidu da ovi procenti važe samo ako je primenjena terapija protiv povraćanja i mučnine. U tom slučaju većin ovih lekova češće izazva mučninu nego povraćanje. Na primer, 40% ljudi u toku hemoterapije mogu da osećaju mučninu, ali samo 20% povraća.<sup>10</sup>

Prevalenca mučnine i povraćanja je raznolika, zbog različitih definicija i metoda pristupa njihovoj proceni. Brojna istraživanja potvrđuju, da se mučnina javlja u oko 29% bolesnika na hemoterapiji ili kod jednog, od tri bolesnika, a povraćanje u 11% bolesnika, ili kod jednog od deset bolesnika. Sa uvođenjem novih farmakoloških lekova (blokatora 5-HT<sub>3</sub> receptora), predviđalo se smanjenje prevalencije mučnine i povraćanja. Međutim brojne studije, pokazuju različite rezultate. Dok jedna studija iznosi podatke o nižoj incidenciji mučnine i povraćanja, druge tri, navode da je incidencija povraćanja nakon primena 5-HT<sub>3</sub> lekova u hemoterapiji, niža, ali ne i incidencija posthemoterapijskih mučnina.<sup>8,9</sup>

Mučnina i povraćanje se često javljaju u isto vreme, u toku hemoterapije ali to mogu biti i dva različita problema koja se javljaju nezavisno.<sup>10</sup>

Na osnovu istraživanja koje je sprovedeno na internacionalnom nivou.<sup>11</sup> Više od trećine pacijenata je pokazalo znanje kao veoma loše, većina pacijenata (>65%) je smatralo da je ovo problem koji treba razdvojiti, samo 35% pacijenata je bio adekvatno edukovano da se nose sa ovim problemom i da su adekvatno edukovani. Rezultati naših istraživanja su saglasni nalazima iznetih autora što ukazuje na neophodnost dobre i pravovremene edukacije obolilih koji primaju hemioterapiju.

## **ZAKLJUČCI**

- Na osnovu ovih podataka konstatujemo da je pacijentima koji primaju hemioterapiju neophodna adekvatna edukacija o prevenciji mučnine i povraćanja tokom tretmana. Najveći broj ispitanika u našem istraživanju (33%) nije upoznat sa nefarmakološkim i farmakološkim metodama suzbijanja mučnine, dok (32%) tvrdi da poznaje ove metode ili da ih delimično poznaje. Svega (3%) ispitanika je u potpunosti upoznato sa ovim metodama, što ukazuje da je neophodno adekvatno upoznati pacijenta sa svim aspektima ovog problema.
- Pacijenti smatraju da su sestrinska uputstva su izuzetno značajna pacijentima (45%) i značajna (42%). Što nam govori da kontinuirana edukacija koju sprovodi medicinska sestra ima efekta u lečenju bolesnika sa kolorektalnim karcinomom.

## LITERATURA

1. Ferlay J, Shin HR, Bray F, Forman D, Mathers C, Parkin DM. GLOBOCAN 2008, Cancer Incidence and Mortality Worldwide: IARC Cancer Base No. 10 (Internet). Lyon, France: International Agency for Research on Cancer; 2010. Available from: <http://globocan.iarc.fr>
2. GLOBOCAN 2012, Cancer Incidence and Mortality Worldwide: IARC Cancer Base (Internet). Lyon, France: International Agency for Research on Cancer; 2012. Available from: <http://globocan.iarc.fr>
3. Knežević S, Jereb B, Popijač Č S, Pavletić Ž, Brkić T i sur. Prilog ranom otkrivanju kolorektalnog karcinoma hemidetekt testom. *Acta Med Iug* 1989; 43: 3-12.
4. Tomislav Cmrečnjak. Karcinom debelog crijeva, Sveučilište Sjever 2015., 11-12.
5. Radović M. Adverse effects of haemotherapy. Beograd: Udruženje ART Jugoslavije; 1994.
6. Gayton AC, Hall JE. Fiziologija gastrointestinalnih poremećaja: Opšti poremećaji gastrointestinalnog trakta. Pog 66. U: Gayton AC, Hall JE, autori. Medicinska fiziologija. Prevod 9. izdanja. Beograd: Savremena Administracija; 1999. str. 825-6.
7. Munko T, et al, Sestrinske dijagnoze, Hrvatska Komora Medicinskih Sestara Zagreb, 2011.
8. Morrow GR, Roscoe JA, Kirshner JJ, et al.: Anticipatory nausea and vomiting in the era of 5-HT3 antiemetics. *Support Care Cancer* 6 (3): 244-7, 1998.
9. Fernández-Marcos A, Martín M, Sanchez JJ, et al.: Acute and anticipatory emesis in breast cancer patients. *Support Care Cancer* 4 (5): 370-7, 1996.
10. Schwartzberg LS. Chemotherapy-induced nausea and vomiting: clinician and patient perspectives. *J Support Oncol.* 2007;5(2 Suppl 1):5-12.
11. Krishnasamy, et al, The Nurses Role in Managing Chemotherapy-Induced Nausea and
12. Vomiting: An International Survey, *Cancer Nursing: July/August 2014 - Volume 37 -Issue 4 - p E27-E35*

---

# Nausea control during the application of chemotherapy in patients with colorectal carcinoma-sister intervention

Marina Kostić

## ABSTRACT

Colorectal carcinoma is the third malignant disease in the number of newborns in the world population, following lung and breast cancer. Colorectal cancer is more common in males and has a worse prognosis. With operative therapy, the use of chemotherapy is dominant, where the main undesirable effect of nausea and vomiting occurs. The patient's health care during the application of chemotherapy involves the collection and consideration of all factors that can aggravate the adverse effects of chemotherapy.

In this study, the main goal of the study is to investigate the degree of patient education, their knowledge of the techniques of overcoming the feeling of nausea and the proper procedure during the course of vegetation, as well as the importance of education conducted by a nurse.

For the purpose of the research, a questionnaire containing questions of closed and open type was used.

The results of the study show that the majority of subjects (33%) are not familiar with non-pharmacological and pharmacological methods of suppressing nausea, while (32%) claim to know these methods or to know them partially. All (3%) respondents are fully familiar with these methods, which indicates that it is necessary to adequately inform the patient about all aspects of this problem.

Patients consider that nursing instructions are extremely important for patients (45%) and significant (42%). What tells us that continuous education conducted by a nurse has an effect in the treatment of patients with colorectal carcinoma.

## KEYWORDS

colorectal cancer, chemotherapy, nausea, vomiting, education, nursing intervention